

UDK: 341.233
Bibliid: 0025-8555, 71(2019)
Vol. LXXI, br. 2, str. 244–258

Originalni naučni rad
Primljen 28. marta 2019.
Odobren 6. maja 2019.
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP1902244N>

Koreni ideje humanitarne intervencije u delu *De Iure Belli ac Pacis* Huga Grocijusa

Marko NOVAKOVIĆ¹

Apstrakt: Hugo Grocijus se sa dobrim razlogom smatra jednim od „očeva“ modernog međunarodnog prava iako je i među njegovim savremenikima ali i prethodnicima bilo naučnika koji su izuzetno doprineli postavljanju temelja međunarodnog prava kakvog danas poznajemo. Pojam humanitarne intervencije ima posebno mesto u njegovom čuvenom delu *De Iure Belli ac Pacis*. Jedini pravi način da se istraži pitanje nastanka ideje humanitarne intervencije u ovom kapitalnom delu međunarodnog prava je kroz analizu u odgovarajućem vremenskom kontekstu, uz poseban osvrt na okolnosti života i rada Huga Grocijusa, što će autor i učiniti. Poseban osvrt biće dat na progresivne ideje Huga Grocijusa u delu *De Iure Belli ac Pacis* u kontekstu kolonijalističke politike Holandije 17. veka. Konačno, ovaj rad će demonstrirati da nije moguće da se o delu Huga Grocijusa govori niti kao u potpunosti lišenoj utilitarističke dimenzije niti (još manje) kao instrument državnih ciljeva. Autor zaključuje da je istina između dva ekstremna viđenja (ne nužno na sredini) i kroz prizmu međusobnog uticaja mnogih faktora njegovo delo i treba posmatrati.

Ključne reči: Hugo Grocijus, *De Iure Belli ac Pacis*, humanitarna intervencija, međunarodno pravo, suverenitet, *Mare Liberum*.

¹ Autor je naučni saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

E-pošta: marko@diplomacy.bg.ac.rs

Rad predstavlja deo projekta „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolitički, međunarodno ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti“ (br. 179029), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu u periodu 2011–2019. godine.

Prilikom razmatranja i analize dela teoretičara iz oblasti društvenih i humanističkih nauka, neophodno je u obzir uzeti i okolnosti u kojima je određeno mišljenje nastalo, a samim tim i okolnosti koje se tiču rada i života samog mislioca. Pravi početak istraživanja konkretnog dela, pogotovo ako je ono koherentno, jeste razumevanje života i vremena u kome je živio i stvarao njegov tvorac. Ovaj aspekt je od izuzetnog značaja jer je samo tako moguće dobiti potpunu sliku o procesu stvaranja i o samom delu i on nipošto ne predstavlja biografski osvrt bez suštinskog značaja. Stavljanje u adekvatni kontekst posebno dobija na značaju kada se pristupa analizi mišljenja teoretičara koji su živeli i stvarali pre nekoliko vekova, kao što je slučaj sa klasicima međunarodnog prava. Shodno tome, mi ćemo analizu pojma humanitarne intervencije u delu *De Iure Belli ac Pacis* početi osvrtom na osnovne crte života Huga Grocijusa (Hugo Grotius, holan. Hugo de Groot).

Cilj ovog rada je da demonstrira nekoliko činjenica vezanih za misao Huga Grocijusa kada je u pitanju ideja pojma humanitarne intervencije, ali i njegova misao uopšte. Grocijus predstavlja osnovnu referentnu tačku kada je reč o klasicima međunarodnog prava. Upravo zato, u ovom radu ćemo se osvrnuti na neke njegove postulate i razjasniti u kojoj meri je njegova misao uslovljena drugim, vanpravnim faktorima. Bez pretenzija da se ova analiza pretvori u cepidlačenje „čistog prava“, jasno ćemo demonstrirati da, suprotno mnogim uverenjima, teorijski pravci nastaju pod subjektivnim i objektivnim uticajima, uslovljeni vremenom, mestom i načinom života autora, ali da u njima ima i ličnog, „nezavisnog“ pečata intelekta samog mislioca. Dakle, uprkos čestim viđenjima da je u ovom slučaju Grocijus stvorio teoriju kako bi „dao alat u ruke svom vladaru“, ili viđenjima prema kojima su alturistički razlozi jedini koji su oblikovali njegov pogled na humanitarnu intervenciju i druge pravne konstrukcije, pokazaćemo da je istina upravo između. Dakle, i jedan i drugi element imaju uticaja ali nijedan nije apsolutno dominantan, niti su međusobno isključivi. Naravno, nekada je teško utvrditi šta je bila inicijalna ideja: da li je želja da se legitimišu postupci države dovela do alturističkih i progresivnih humanih ideja ili se u toku stvaranja upravo takvih ideja stvorio obzir i prema potrebama svog vladara – ali to nije suštinski ni bitno. Ono što je važno dokazati i pokazati u ovom članku je da postoje oba elementa u stvaranju misli kod Grocijusa i korak dalje: bez tih elemenata Grocijusova misao ne bi bila ovako kompleksna, jasna i progresivna.

Hugo Grocijus

Hugo Grocijus je jedinstvena ličnost i njegov život i okolnosti u kojima je živio i stvarao su ne samo važni za razumevanje njegovog rada i njegovih teorija, već i posve zanimljivi sami po sebi. Rođen je u Delftu 10. aprila 1583. godine u vreme

Holandskog ustanka (tzv. Osamdesetogodišnjeg rata, čiji kraj nije doživeo (preminuo je 1645. dok je rat okončan Vestfalskim sporazumom 1648). Za vreme njegovog života počinje i krvavi Tridesetogodišnji rat (1618). Takođe, 17. vek je vreme kada Holandija osvaja nove trgovinske morske puteve i pokušava da uspostavi nesmetan prolaz svojim trgovačkim brodovima do Jugoistočne Azije. Ove faktografske činjenice pružaju nam uvid u razloge zašto je Grocijus odabrao baš teme prava mora i ratnog prava kao dominantne u njegovom naučnom opusu.

Razmatranja o pravu mora, posebno slobode plovidbe, dominira u njegovim mlađim danima, a razlog tome je razgranata trgovina koja je bila veoma značajna za Holandiju i njen razvoj. Povrh toga, težnje za dominacijom morima su imale sve pomorske sile toga doba kako bi osigurale i trgovačke puteve i bezbednost svojih plovila i obala. Upravo toj temi su posvećena njegova najranija dela *De Indis* i *Mare Liberum*. U drugonavedenom delu, kao i u *De iure Belli ac Pacis*, Grocijus ističe jasno opredeljenje da države ne mogu da zauzimaju i zasnivaju vlast nad „slobodnim morima” (lat. *mare liberum*) – tačnije, današnjom terminologijom, na otvorenom moru. Ideju o slobodnim otvorenim morima, koja ne pripadaju nikome, Grocijus potkrepljuje logičkim argumentima, idejama antičkih mislilaca i idejom prirodnog prava. Tako pravi distinkciju između posedovanja zemlje i mora na liniji toga da li se navedene stvari mogu fizički posedovati i koristiti. Da bi se nešto moglo prisvojiti, odnosno ostvariti *dominium* Grocijus ističe da je potrebno da se nad tim predmetom ostvari državina (*possessio*) koja će za posledicu imati upotrebu (*usus*). Iz ove premise, logički zaključuje da se teritorija može posedovati jer se može fizički obrađivati (i podeliti). Nasuprot tome, more nema te fizičke karakteristike, jer je voda tečna, stalno se menja, pa samim tim ne može biti ničija jer se nad njom ne može ostvariti posedovanje (državina). Ipak, njegov patriotizam ili pragmatizam se ogledaju u činjenici da je upravo ta vrsta razmišljanja izuzetno pogodovala Holandiji i njenim interesima. Kao mlada trgovačka sila, Holandija je želela da trgovinu proširi i na Aziju (pre svega njen jugoistočni deo), novo veliko tržište toga doba. To im je bilo onemogućeno jer je, prema sporazumu iz Tordesiljasa (1594) ekskluzivno pravo na ove pomorske rute podeljeno između Španije i Portugalije. Ovakva praksa razvijanja teorijskog pravca u skladu sa potrebama države u kojoj su teoretičari živeli ima dozu patriotizma, dakle vizura iz koje je posmatran svet, perspektiva jedne države i njenih potreba. Na toj liniji možemo posmatrati i delo jednog od najvećih engleskih teoretičara Džona Seldena (John Selden) i njegovo delo iz 1635. godine, koje predstavlja svojevrstan odgovor na delo Huga Grocijusa o slobodnom moru, a naslovljeno je upravo suprotno – *Mare Closum*. Selden zagovara engleski suverenitet nad Lamanšom, odnosno Britanskim kanalom, opet u skladu sa potrebama svoje domovine. Ipak, kasnije kroz razvoj kako trgovine, sopstvene misli

ali i promena na međunarodnoj sceni, Grocijus u *De Iure Belli ac Pacis* prihvata mogućnost da države mogu posedovati teritorijalne vode.

Kao što je slučaj i sa pravom mora, razlog interesovanja za ratno pravo Huga Grocijusa je takođe uslovljen upravo mestom i vremenom njegovog odrastanja i ostalim ličnim i generalnim odlikama njegovog života. On je odrastao u Holandiji, u vreme velikih, već navedenih sukoba. Ti sukobi su pre svega verskog karaktera, ali predstavljaju i pokušaje da se Holandija oslobodi španskog uticaja i oni su jasno odredili fokus interesovanja Huga Grocijusa. Sa druge strane, kako lepo to primećuje Vladimir Filipović, drugačije okolnosti su dovele i do potpuno drugačije filozofije kada je u pitanju Makijaveli.² U vreme italijanskih ratova, Italija je rascepkana država, koja vapi za organizacijom i mnogi pojedinci podjednako žele da se domognu i održe na poziciji moći. Upravo zato, Makijaveli ima zadatak da svom vladaru pruži teoriju kako će se održati na vlasti „boreći se u svojoj rascjepkanoj domovini s beskrupuloznim neprijateljem kakav je bio tadašnji osvajač Italije”.³ Primere za tu jasnu vezu života i odrastanja možemo da vidimo još direktnije kada su u pitanju filozofi, poput Artura Šopenhauera i njegove pesimističke filozofije, koja je usko povezana i uslovljena njegovim odrastanjem i famoznim putovanjem po Evropi, gde je svedočio mnogim strahotama koje će trajno njegovu misao obojiti u crno.

Prilikom analize Grocijusovih radova, a pogotovo *De Iure Belli ac Pacis*, mora se uzeti u obzir i činjenica da Grocijus nije bio samo pisac i naučnik, već i diplomata i advokat. On se nije bavio isključivo naučnim radom, niti sva njegova dela imaju čisto naučni karakter. Tako se među kritikama njegovih dela, nalazi i ona koju mu je uputio naš proslavljeni pravnik Đura Popović. On navodi da Grocijus često piše „slavopojke svome narodu, Holanđanima, koje ne priliče jednom ozbiljnom naučnom spisu”.⁴ I dok se slažemo da emocije treba držati po strani u pisanju naučnih dela, veoma je teško isključiti sve faktore da bi se dobila „objektivna istina”, makar približna onoj u prirodnim naukama. Činjenica da je Hugo Grocijus odrastao u vremenu krvavih sukoba i da je radio u službi svoje države jedno vreme kao advokat i zastupnik, mora se uzeti u obzir. Kao što ni njegova interesovanja nisu jednobrazna (nije bio samo pravnik, već i teolog, pesnik i astronom), tako ni njegovo delo nije isključivo naučno delo, već ima i značajan patriotski i rodoljubivi prizvuk, karakterističan za to vreme.

² Nije nužno bio jedini razlog za te razlike, ali svakako veoma važan.

³ Vladimir Filipović, *Filozofija renesanse*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1983, str. 89.

⁴ Đura Popović, *Klasici međunarodno-pravne doktrine*, Izdavačka knjižara Rajković, Beograd, 1933, str. 71.

Tridesetogodišnji rat, koji je buknuo 1618. godine sa jasnim odlikama verskog sukoba, pokazuje koliko je religija bila uticajna na sve pore tadašnjeg evropskog društva. I dok je Tridesetogodišnji rat imao jasne obrise sukoba između katolika i protestanata, velika netrpeljivost i netolerancija prema drugačijem mišljenju je vladala i unutar samih crkava sa ništa manjim žarom nego između crkava. Hugo Grocijus je bio protestant – remonstrant. Kada se povelu teološka rasprava između Arminiusa i Gomara, Hugo Grocijus je otvoreno stao na stranu osnivača Arminianizma. Arministi su grupa protestanata koji su imali nesuglasice sa kalvinistima, a najveća teološka neslaganja su se ticala posledica milosti i načina na koje osoba može da postane hrišćanin i samim tim spasena. Ova teološka rasprava je imala i jaku političku dimenziju, budući da su kalvinisti činili većinu u Holandiji dok su arministi bili u manjini, ali pripadnici elite. To njegovo jasno opredeljenje u ovom sukobu i zauzimanje oštre poziciji na strani Arminiusa, kako u pisanim delima tako i u njegovim govorima i javnim nastupima, doneli su mu osudu na doživotnu robiju. Ono što se može jasno videti, uprkos svim perifernim (i posve relevantnim) razlozima za zauzimanje ovog stava od strane Grocijusa u navedenoj teološkoj raspravi, jeste njegov izuzetno progresivan individualistički duh kome vredi posvetiti nekoliko sentenci.

Individualizam

Okrenutost individualizmu, taj renesansi i demokratski duh sa istančanim osećajem za potrebe pojedinca, prožima celokupni opus Huga Grocijusa, pa i ono delo u kome se to možda ne očekuje – *De Iure Belli ac Pacis*. Stavljajući pojedinca u centar međunarodnog prava je, po mišljenju autora ovog teksta, jedan od najvećih Grocijusovih doprinosa. Upravo zbog centralne uloge pojedinca, njegovo određenje rata je mnogo šire nego ono u delima Franciska de Vitorije na primer. Ono u čemu se njihove definicije razlikuju je to da Hugo Grocijus u definiciju rata inkorporira i sukobe između pojedinaca. Iz ove individualno-centrične postavke ratnog prava i definicije rata, nazire se njegov odnos prema humanitarnoj intervenciji kao konceptu.

Razmatranja o ulozi države u delima Huga Grocijusa jasno su obeležena demokratskim pristupom, jer on smisao države ne vidi u održanju sopstvene vlasti već u očuvanju ljudskih prava. Ovakvo rezonovanje je bilo ne samo napredno i izuzetno progresivno za 17. vek, već je to (nažalost) i danas. Jer, šta je država nego kreacija ljudi? Šta je pravo nego način da se regulišu njihovi odnosi? Nikada se ne sme zanemariti i prenebrežniti činjenica da su i država i pravo nastali zbog ljudi, a ne obrnuto – ma koliko su se ovi pojmovi u međuvremenu izdigli i osamostalili u odnosu na njihove tvorce.

Teško je u potpunosti razumeti kakav je prijem među tadašnjim vladarima imalo ovo stanovište, koje je izuzetno progresivno i za mnoge današnje političare u prvim decenijama 21. veka, a svakako je bilo i na početku 17. veka. Samo nekoliko decenija nakon što je Makijaveli insistirao na održanju moći kao jedinoj vrednosti, jedan mislilac je okrenuo pravo i državu ka onome ko je oba ova pojma i stvorio – čoveku. Ovako napredna razmišljanja su ispred njegovog vremena, ali upravo u vremenu u kome je živio i stvarao možemo pronaći događaje koji su uticali na njegove stavove. Već smo istakli da je Hugo Grocijus živio u vreme krvavih ratova, teške borbe Holandije za nezavisnost i verske netolerancije. Istorija nam je više puta pokazala da se najprogresivnije ideje rađaju upravo za vreme i neposredno nakon najkrvavijih sukoba, pa utoliko nisu izuzetak ni progresivna razmišljanja Huga Grocijusa.

Kao što smo već pomenuli, Hugo Grocijus je zbog iznošenja stavova u teološkoj konfrontaciji između protestantskih struja osuđen na kaznu doživotnog zatvora. Kaznu je služio u zamku Lovestajn (Loevestein), iz koga je pobegao na spektakularan način – u kovčegu za knjige. Čak i taj kovčeg danas izaziva kontroverze, jer i muzej u Amsterdamu i muzej u Delftu tvrde da u svojoj kolekciji poseduju originalan primerak. Za vreme boravka u zatočeništvu je izučavao dela Alberika Gentilisa i njegov uticaj na Huga Grocijusa je postao vrlo brzo očigledan. Nakon bekstva iz zatvora, zaštitu je našao u Parizu od strane Luja XIII i za to vreme je stvorio neka od najznačajnijih dela – među kojima i *De Iure Belli ac Pacis*.

De Iure Belli ac Pacis

Delo punog naziva *De Iure Belli ac Pacis Libri Tres, In Quibus Ius Naturae et Gentium, Item Juris Publici Praecipua Explicantur* objavljeno je 1625. godine i Hugo Grocijus ga je posvetio upravo svom zaštitniku, Luju XIII. Na primeru posledica koje je Grocijus imao nakon objavljivanja ovog dela, možemo videti i njegov značaj. Nakon njegovog objavljivanja, Hugo Grocijus je pao u nemilost kardinala Rišeljea, koji mu je oduzeo penziju, a imao je problema i sa Vatikanom (ne samo zato što je bio protestant).⁵ Ipak, ovo delo se izuzetno dopalo švedskom kralju Gustavu, koji je knjigu nosio uz sebe u svakoj prilici.⁶ Kao posledica ove privrženosti delu Huga Grocijusa, on je nakon smrti kralja Gustava 1634. godine, prema kraljevim instrukcijama, postavljen za ambasadora Švedske u Parizu, a na poziciji je ostao do svoje smrti 1645. godine.

Hugo Grocijus u *De Iure Belli ac Pacis* podržava dva naizgled suprotstavljena pojma – pojam suverenosti država i humanitarne intervencije. Ova suprotstavljenost

⁵ Ibid., str. 69.

⁶ Hugo Grotius, *The Rights of War and Peace*, Richard Tuck (ed.), Liberty Fund, Indianapolis, 2005.

je naizgled jasna i oštra, ali se ona ipak svodi na njihovu interpretaciju. Shodno tome, smatramo da je kontradiktornost između načela suvereniteta i humanitarne intervencije posve veštački stvorena u naučnoj literaturi, ali o tome nećemo dalje raspravljati već ćemo demonstrirati kako je pre četiri veka koristeći diplomatske veštine i pravničko znanje, Hugo Grocijus uspeo da balansira ova dva pojma. Njegova razmatranja su veoma moderna i aktuelna čak i danas, što definitivno demonstrira njegovu pravničku izuzetnost, kao i demokratski kapacitet koji ide daleko ispred vremena u kome je živio.

Grocijus svoje nesporne diplomatske kvalitete demonstrira i na primeru usko povezanom sa humanitarnom intervencijom i baš zbog toga možda zbunjuje neke autore, a drugima daje dovoljno argumenata da ga svrstaju u neku od jasno određenih kategorija. Pojedini autori u ovakvo postavljenoj teoriji vide jakog suverenistu,⁷ drugi očiglednog intervencionistu,⁸ a treći jednostavno kontradiktornog pisca.⁹ Iako je često lako složiti se sa razmišljanjima velikih teoretičara, pogotovo kada su blagolagoljivi kao Herš Lauterpaht (Hersch Lauterpacht), najbolji način da se izgradi sopstveno argumentovano mišljenje je da se prouči tekst o kome se govori. Na ovom mestu naravno nemamo prostora da istražimo celo delo, a kamoli opus Huga Grocijusa po ovom pitanju (čitavi fakulteti su bili posvećeni samo tom cilju), ali možemo se osvrnuti na suštinu njegovog viđenja humanitarne intervencije u *De Iure Belli ac Pacis*, i to kako u apsolutnom smislu tako i u relativnom odnosu prema suverenosti.

Humanitarna intervencija

Kada govorimo o modernom konceptu humanitarne intervencije, jasno je da je on nastao u 19. veku. Prema nekim istraživanjima, u periodu od 1830. do 1930. godine, identifikovano je 100 autora koji su razmatrali pojam humanitarne intervencije. Među njima, 62 su bili proponenti tog koncepta, a njih 38 su se protivili humanitarnoj intervenciji.¹⁰ Humanitarna intervencija je kao koncept postigla široku

⁷ R. J. Vincent, "Grotius, Human Rights and Intervention", in: Hedley Bull, Benedict Kingsbury, and Adam Roberts (eds), *Hugo Grotius and International Relations*, Oxford University Press, New York, 1992, pp. 241–257.

⁸ Hersch Lauterpacht, "The Grotian Tradition in International Law", *The British Year Book of International Law*, Vol. 23, No. 1, 1946, pp. 1–53.

⁹ Richard Tuck, *Natural Rights Theories: Their Origin and Development*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012, pp. 8–81.

¹⁰ Alexis Heraclides and Ada Dialla, *Humanitarian intervention in the long nineteenth century: Setting the precedent*, Manchester University Press, Manchester, 2015, p. 59.

prihvaćenost već krajem 19. i početkom 20. veka, a i u praksi se u tom periodu pojavljuju brojni slučajevi intervencija poput grčke invazije od 1829. i sirijske intervencije od 1860. godine.

Jedna od prvih opširnijih i sveobuhvatnijih razrada pojma humanitarne intervencije može se naći u delima Džona Stjuarta Mila i njegovog antologijskog eseja *A Few Words on Non-Intervention*.¹¹ Teorijski koncept humanitarne intervencije, ili bolje reći, vojne akcije u stranoj državi radi sprečavanja masovnih zločina, nalazi se i u delima klasika međunarodnog prava, poput Vatel, ¹² ali je svakako najpoznatiji po razmatranjima na tu temu Hugo Grocijus. Moramo istaći odmah na početku razmatranja pojma humanitarne intervencije da, suprotno uvreženom mišljenju, humanitarna intervencija ni kao ideja ni kao koncept nije nastala u delima Huga Grocijusa. Jedan od razloga zašto je njegova uloga u razvoju ovog pojma među klasicima međunarodnog prava toliko značajna i hvaljena do današnjeg dana, verovatno je zbog njegove veoma razvijene i sistematizovane pravne misli. Pojam humanitarne intervencije se kod njegovih prethodnika nalazio u značajno manje koherentnom stanju.

Upravo delo *De Iure Belli ac Pacis* predstavlja odličan primer njegove sistematičnosti i sposobnosti da, pre svih pravna pitanja, razmotri na jedan koherentan i dosledan način. U tri knjige, koliko ih ima delo *De Iure Belli ac Pacis*, Grocijus raspravlja i o nekim drugim pitanjima (filozofskim), ali se pre svega fokusira na pravna pitanja, nedoumice i rasprave, što je za period u kome je živio i dalje relativno retka pojava. Upravo ta sistematičnost mu na neki način i čini „medvedu uslugu“ prilikom analize njegovog naučnog opusa, jer su lako uočljive ideje njegovih prethodnika. Jusnaturalistička razmatranja, sholastičke teze, uticaji mnogih autora, škola i pravaca se jasno mogu videti samo u jednom smislenom i skladnom delu. No, ta skladnost često dovodi do toga da mu se (mora se priznati donekle sa pravom) umanjuje ili osporava originalnost, iako mu oreol „oca međunarodnog prava“ ostaje do danas netaknut.

Što se tiče samog merituma pojma humanitarne intervencije, on je ovaj pojam u najboljem slučaju dodatno razradio, jasno se ugledajući na rad svojih prethodnika, dajući im za to nekada više a nekada nesrazmerno malo priznanja. Iako je nezahvalno presuđivati i meriti koliko je ko doprineo razvoju određenog pojma,

¹¹ John Stuart Mill, “A Few Words on Non-Intervention Foreign”, *Policy Perspectives*, www.libertarian.co.uk/lapubs/forep/forep008.pdf.

¹² Emer de Vattel, *The Law of Nations or Principles of the Law of Nature Applied to the Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns*, Bela Kapossy and Richard Whatmore (eds), Liberty Fund, Indianapolis, 2008, http://files.libertyfund.org/files/2246/Vattel_1519_LFeBk.pdf.

teorije ili naučnog pravca koji su ovako stari, svuda prisutni i toliko razvijeni u međuvremenu, jasno je da je Hugo Grocijus ideju preuzeo od prethodnika. Kada kažemo prethodnika, ne mislimo na antičke ili srednjevekovne preteče ideje humanitarne intervencije i pravednog rata poput Aristotela, Cicerona ili Tome Akvinskog. Mislimo pre svega na autore i mislioce, tako zgodno i često nazivane u domaćoj i starijoj stranoj literaturi *pre-Grocijanci*. Upravo takav, Grocijus-centrični pogled na klasike međunarodnog prava, uzrokovao je da se još uvek provlači ta „mantra” o svepodobnosti Grocijusa. Grocijus kao centar pravničke renesanse i referentna tačka klasičnog doba međunarodnog prava egzistira i u međunarodnoj literaturi – odatle je kao takav i prihvaćen kod nas. Bez obzira što je Hugo Grocijus bio pravnik i mislilac *sine exemplo*, ili upravo zato što je imao toliko veliki uticaj na međunarodno pravo i njegov nastanak, nema potrebe da mu se dodaju zasluge. Jedan od razloga zbog koga se Grocijus često uzima za začetnika ideje humanitarne intervencije je i činjenica da je u svojim razmatranjima na ovu temu on retko citirao bilo kog svog prethodnika. Ipak, smatramo da se postojanje *mala fides* prilikom (ne)citiranja ne može povezati sa generalnom praksom Huga Grocijusa po tom pitanju. Grocijus je bio poznat kao autor koji vrlo često i vrlo detaljno citira druge autoritete, pa možemo videti da citira Balda, Bartola, Vitoriju. Kada je u pitanju pojam ratnog prava i humanitarne intervencije, uticaj koji su na njega izvršili Fransisko Suarez i veliki italijanski pisac Alberiko Gentilis su veoma očigledni, čak i tamo gde se oni ne slažu. Od Gentilisa je mnogo preuzeo na polju ratnog prava, mnogo primera i slučajeva, ali ga nigde ne pominje.¹³ Uticaj koji je na njega imao Suarez je posebno zanimljiv. Uprkos tome, njega Grocijus veoma retko pominje, a i kada to čini, nigde otvoreno ne priznaje taj uticaj koji se u značajnoj meri ogleda i u *De Iure Belli ac Pacis*.¹⁴ Razlog zbog koga Grocijus izbegava da eksplicitno „prizna” očigledan uticaj u svom najpoznatijem delu je činjenica da je, kao što smo napomenuli ranije, ovo delo pisao dok je bio pod zaštitom Luja XIII, a ta zaštita svakako nije došla bez ograničenja. Moguće je da je ta „zavisnost” od francuskog kralja naterala da se distancira (ne suštinski, već u eksplicitnom priznanju) od radova Suareza, koji je veoma otvoreno zagovarao pravo na otpor i imao liberalnu doktrinu o političkom autoritetu, koju Luj XIII svakako ne bi sa blagonaklonošću gledao kako se razvija pod svojim okriljem.¹⁵ U navedenim uticajima, barem što se pitanja

¹³ Peter Haggenmacher, “Grotius and Gentili: A Reassessment of Thomas E. Holland’s Inaugural Lecture”, in: Hedley Bull, Benedict Kingsbury, and Adam Roberts (eds), *Hugo Grotius and International Relations*, Oxford University Press, New York, 1992, pp. 137–138, 145–156.

¹⁴ Đura Popović, *Klasici međunarodno-pravne doktrine*, op. cit., str. 75.

¹⁵ Frederik Koplston, *Istorija filozofije*, Tom III, Beogradski grafičko-izdavački zavod, Beograd, 1994, str. 397.

originalnosti i jedinstvenosti tiče ne postoji ništa loše, jer ne postoji nijedan autor na koje prethodnici nisu izvršili uticaj – ili, kako je to Đura Popović mnogo lepše rekao, „nema pisca koji svojim prethodnicima ne duguje ništa”.¹⁶

Humanitarna intervencija i suverenost

Jedan od najzaslužnijih autora za postavljanje Huga Grocijusa kao prvog autoriteta u razmatranjima elemenata humanitarne intervencije je veliki pravnik Herš Lauterpaht. On ističe da je Hugo Grocijus zaslužan za „prvi autoritativni princip humanitarne intervencije – princip da ekskluzivnost domaće jurisdikcije prestaje kada sramotno postupanje prema čovečanstvu počinje”.¹⁷

Odrediti stav Huga Grocijusa prema humanitarnoj intervenciji i suverenosti u jednoj rečenici, nije nimalo lako. Mogli bismo da kažemo da je on jasno određen prema suverenitetu kao temeljnoj vrednosti međunarodnog prava, ali ne isključuje mogućnost intervencije u određenim situacijama.

Na primer, Grocijus odbija mogućnost da se podanici suverena pobune protiv njegove vladavine, bez obzira koliko je ona loša.¹⁸ Sa druge strane, on ostavlja čak sedam izuzetaka, među kojima se nalazi i pravo na otpor, kada se tako nešto može učiniti kada je vladar svojom vladavinom postao „neprijatelj celog naroda”.¹⁹ Štaviše, Hugo Grocijus pruža mogućnost drugom suverenu da potlačene zaštiti, a upravo u toj mogućnosti se nalazi i najjasnija okrenutost humanitarnoj intervenciji.²⁰

U načinu na koji Grocijus izlaže viđenje humanitarne intervencije može se videti zašto nekim istraživačima deluje kontradiktorno. Prema Grocijusu strana država nema pravo da se meša i interveniše u unutrašnja pitanja drugih država. Ipak, on ostavlja tu mogućnost ako postoji „prekomerno ugnjetavanje i tiranija prema podanicima od strane surovog suverena”.²¹ Mogućnost intervencije postoji i „kada (suveren) prema svojim podanicima postupa na način na koji ne sme da postupa (...)”.²² Grocijus na ovom mestu ističe mogućnost intervencije kao pravo – tj. mogu

¹⁶ Đura Popović, *Klasici međunarodno-pravne doktrine*, op. cit., str. 75.

¹⁷ Hersch Lauterpacht, “The Grotian Tradition in International Law”, op. cit., p. 46.

¹⁸ Renée Jeffery, *Hugo Grotius in International Thought*, Palgrave, London, 2006, p. 41.

¹⁹ Hersch Lauterpacht, “The Grotian Tradition in International Law”, op. cit., p. 45.

²⁰ R. J. Vincent, *Nonintervention and International Order*, Princeton University Press, Princeton, 1974.

²¹ William Vasilio Sotirovich, *Grotius’ Universe: Divine Law and a Quest for Harmony*, Vantage Press, 2013, p. 90.

²² Hugo Grotius, *De Jure Belli Ac Pacis*, Oxford University Press, Oxford, 1925, pp. 472–473.

da intervenišu – a ne obavezu, ali time ni na koji način ne limitira mogućnost za intervenciju već svakom suverenu daje moć da odlučuje i procenjuje stepen ugroženosti prirodnog prava pojedinca. U ovom primeru on u relaciji suverenost-humanitarna intervencija obrće smer te volšebno prelazi iz mogućnosti „probijanja zida suvereniteta” do veličanja suverene moći vladara u istoj rečenici.

Autorima koji ga smatraju intervencionistom takođe nije teško da pronađu osnove za to, jer prethodno navedena misao nije jedino mesto u *De Iure Belli ac Pacis* u kome Grocijus kao naturalista, dakle proponent škole prirodnog prava, u ime njegove zaštite ostavlja mogućnost intervencije. U prilog mogućnosti humanitarnoj intervenciji može se posmatrati i izjava u kojoj on ističe pozivajući se na Seneku da je „jedan čovek rođen da pomaže i oslobodi drugog”.²³ Takođe, on ističe da

(...) mora biti priznato da kraljevi i oni koji poseduju prava jednaka kraljevskim, imaju pravo da zahtevaju kažnjavanje ne samo kada je povreda naneta njima ili njihovim podanicima, već i kada su u pitanju povrede koje ne utiču direktno na njih, već prekomerno krše prirodno pravo ili pravo naroda u pogledu bilo koje osobe.²⁴

Grocijus je često koristio primere iz antičke literature ili Biblije, kako bi potkrepio svoje tvrdnje u ma kojem pravcu one išle, kao što u ovom slučaju u korist mogućnosti intervencije.²⁵ Okrenutost antičkim filozofima prilikom razmatranja njegovih ideja nije nimalo začuđujuća; štavište, upitno bi bilo da je iste iz svog izučavanja izostavio. Jasno je dakle, i iz ovih nekoliko izvoda da Hugo Grocijus ostavlja mogućnost intervencije, iako prethodno (i/ili naknadno) veliča suverenitet kao vrhovnu vrednost međunarodnog prava.

Ovaj pristup nas primorava da se na kraju ovog izlaganja o pojmu humanitarne intervencije zapitamo, kao i mnogi autori pre, u kojoj meri je njegova iskrena želja za zaštitom ljudskih prava i drugih individualnih vrednosti uticala na iznete teorije a u kojoj meri su one posledice potrebe holandskih vladara. Izjave poput one da „kraljevi i oni koji poseduju prava jednaka kraljevskim, imaju pravo da zahtevaju kažnjavanje ne samo kada je u pitanju šteta naneta sebi ili svojim podanicima, već i kada su u pitanju povrede koje ne utiču direktno na njih već prekomerno krše prirodno pravo ili pravo naroda u pogledu bilo koje osobe”,²⁶ ili da je intervencija

²³ Ibid., p. 1157.

²⁴ Ibid., p. 503.

²⁵ Robert Meade Chistrom, “Humanitarian Intervention Under Contemporary International Law: A Policy-Oriented Approach”, *Yale Journal of International Law*, Vol. 1, Issue 1, 1974, p. 98. (93–147)

²⁶ Hugo Grotius, *De Jure Belli Ac Pacis*, op. cit., p. 503.

moguća „ako je očigledno pogrešno delovanje u pitanju (...) sprovođenje prirodnog prava ljudskog društva nije zabranjeno”,²⁷ jasno stavljaju suverena u prvi plan. Ovo pitanje je delimično odgovoreno na samom početku ovog rada kroz isticanje krucijalnog značaja svih okolnosti prilikom nastanka nekog mišljenja. Prisetićemo se da je Holandija imala jasne trgovinske aspiracije za osvajanje tržišta Jugoistočne Azije. Upravo zato, kada se jasno za Makijavelija moglo zaključiti da je svom vladaru dao u ruke politiku za očuvanje vlasti, istom logikom se dolazi do zaključka da je Grocijus svome vladaru dao teoriju koja omogućava kolonizaciju u ime nekih drugih, uzvišenih vrednosti. Ovakvo rezonovanje je posve logično, i mnogi autori upravo u tome vide i razlog davanja mogućnosti „probijanja suverenosti” u delima Huga Grocijusa.²⁸ Jasno je da je Grocijus svoj opus donekle usmeravao u skladu sa potrebama države, za koju je i radio (mada u vreme pisanja *De Iure Belli Ac Pacis* nije radio ni živeo u Holandiji već Francuskoj), ali smatramo da su ideje *De Iure Belli ac Pacis*, uključujući i one iz kojih je pojam humanitarne intervencije razvijen ipak posledica jasne svesti o neophodnosti zaštite ljudskih prava, tek sekundarno stavljene u funkciju države. Nit koja se može povući još od Aristotela, preko Suareza i ostalih pripadnika „druge sholastike” do Grocijusa i dalje previše je jasna i čvrsta da bi mogla biti ignorisana i zanemarena prisutnim utilitarističkim karakteristikama.

Zaključak

Ideja humanitarne intervencije predstavlja veoma važan pojam međunarodnog prava. Iako je sam termin nastao u 19. veku i to pre svega kao mogući izuzetak od principa neintervencije, sama ideja je nastala i razvijala se mnogo ranije.²⁹ Veliku ulogu u njenom formiranju odigrali su klasici međunarodnog prava, a među njima i Hugo Grocijus. Grocijusov odnos prema humanitarnoj intervenciji ne treba svrstavati bez potrebe na podelu po liniji suverenista/intervencionista. I suverenost i potreba da se pojedinac zaštiti u međunarodnom pravu su vrednosti od najvećeg značaja i ne samo da nisu nego ne smeju biti kontradiktorne. Problem se rađa onda kada se ovi instituti, koriste u druge svrhe i kao izgovor za sprovođenje prikrivenih ciljeva – ali tada već govorimo o zloupotrebi prava, a ne o pravu.

²⁷ Ibid., p. 584.

²⁸ Georg Cavallar, “Vitoria, Grotius, Pufendorf, Wolff and Vattel: Accomplices of European Colonialism and Exploitation or True Cosmopolitans?”, *Journal of the History of International Law*, Vol. 10, Issue 2, October 2018, pp. 181–209.

²⁹ Simon Chesterman, *Just War or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2002, p. 3.

Konačno, njegova misao ne sme biti umanjena ili dovedena u pitanje njegova okrenutost pravu pojedinca kroz stavljanje kompletne ideje i teorije u funkciju potrebe državne politike toga vremena ili kolonizatorskih pretenzija Holandije 17. veka. Grocijus bez dileme predstavlja jednog od najznačajnijih i najprogresivnijih pravnih mislilaca ne samo svoga vremena nego uopšte i okolnosti života i vremena u kome je stvarao treba da nam daju jasniju sliku o vanvremenskoj vrednosti njegovih ideja a ne da je umanjuju, dok istovremeno treba razumeti sve aspekte njegovog delovanja ali ne radi umanjivanja važnosti njegovih ideja već radi kreiranja potpune slike o njegovom opusu i razvoju njegovih ideja.

Bibliografija

- Cavallar, Georg, "Vitoria, Grotius, Pufendorf, Wolff and Vattel: Accomplices of European Colonialism and Exploitation or True Cosmopolitans?", *Journal of the History of International Law*, Vol. 10, Issue 2, October 2018, pp. 181–209.
- Chesterman, Simon, *Just War or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2002.
- Filipović, Vladimir, *Filozofija renesanse*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1983.
- Grotius, Hugo, *De Jure Belli Ac Pacis*, Oxford University Press, Oxford, 1925.
- Grotius, Hugo, *The Rights of War and Peace*, Richard Tuck (ed.), Liberty Fund, Indianapolis, 2005.
- Haggenmacher, Peter, "Grotius and Gentili: A Reassessment of Thomas E. Holland's Inaugural Lecture", in: Hedley Bull, Benedict Kingsbury, and Adam Roberts (eds), *Hugo Grotius and International Relations*, Oxford University Press, New York, 1992, pp. 133–176.
- Heraclides, Alexis and Dialla, Ada, *Humanitarian intervention in the long nineteenth century: Setting the precedent*, Manchester University Press, Manchester, 2015.
- Jeffery, Renée, *Hugo Grotius in International Thought*, Palgrave, London, 2006.
- Koplston, Frederik, *Istorija filozofije*, Tom III, Beogradski grafičko-izdavački zavod, Beograd, 1994.
- Lauterpacht, Hersch, "The Grotian Tradition in International Law", *The British Year Book of International Law*, Vol. 23, No. 1, 1946, pp. 1–53.
- Meade Chistrom, Robert, "Humanitarian Intervention Under Contemporary International Law: A Policy-Oriented Approach", *Yale Journal of International Law*, Vol. 1, Issue 1, 1974, pp. 93–147.

- Popović, Đura, *Klasici međunarodno-pravne doktrine*, Izdavačka knjižara Rajković, Beograd, 1933.
- Sotirovich, William Vasilio, *Grotius' Universe: Divine Law and a Quest for Harmony*, Vantage Press, 2013.
- Stuart Mill, John, "A Few Words on Non-Intervention Foreign", *Policy Perspectives*, www.libertarian.co.uk/lapubs/forep/forep008.pdf.
- Tuck, Richard, *Natural Rights Theories: Their Origin and Development*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.
- Vattel, Emer de, *The Law of Nations or Principles of the Law of Nature Applied to the Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns*, Bela Kapossy and Richard Whatmore (eds), Liberty Fund, Indianapolis, 2008, http://files.libertyfund.org/files/2246/Vattel_1519_LFeBk.pdf.
- Vincent, R. J., "Grotius, Human Rights and Intervention", in: Hedley Bull, Benedict Kingsbury, and Adam Roberts (eds), *Hugo Grotius and International Relations*, Oxford University Press, New York, 1992, pp. 241–257.
- Vincent, R. J., *Nonintervention and International Order*, Princeton University Press, Princeton, 1974.

Marko NOVAKOVIĆ

**THE ROOTS OF THE IDEA OF HUMANITARIAN INTERVENTION
IN *DE IURE BELLI AC PACIS* BY HUGO GROTIUS**

Abstract: Hugo Grotius is rightfully considered as one of the “fathers” of international law, although among his contemporaries and predecessors were many theorists that contributed significantly to the foundations of international law as we know today. The notion of humanitarian intervention has its place in his famous book *De Iure Belli ac Pacis*. The only correct way to investigate the emergence of the humanitarian intervention as an idea in this masterpiece of international law is through the analysis set in an appropriate time context, with particular attention devoted to the life and work of Hugo Grotius – the approach that will be taken by the author. Special reference will be given to the progressive ideas of Hugo Grotius in *De Iure Belli ac Pacis* in the context of the politics of colonization of the Dutch in XVII century. Finally, this paper will demonstrate that Hugo Grotius’ book cannot be considered without accepting its utilitarian dimension and especially not as a work devoted only to the goals of his state. As it often happens, the truth is somewhere between two radical views (and not necessarily in the middle) and consequently, through the glasses of the interconnection of many factors, his work should be perceived.

Key words: Hugo Grocijus, *De Iure Belli ac Pacis*, humanitarian intervention, international law, sovereignty, *Mare Liberum*.